

# **КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ**

**Бондарчук В.В.**

*студентка,*

*Національний університет «Одеська юридична академія»*

## **ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Досягнення завдань кримінального провадження – складна та багатоаспектна діяльність уповноважених посадових осіб, яка має свої особливості, такі як межі (норми законодавства), мета (охорона прав та свобод людини і громадянина), функції (охоронна, регулятивна, виховна та превентивна) тощо. А тому не викликає запитань твердження про те, що реалізація цілей, прописаних у п. 1 ст. 1 ККУ, неможлива без задіяння теоретичних положень ряду наук, не лише криміналістики та кримінології. Однак усе більший інтерес викликає застосування результатів досліджень у сфері психології як під час досудового провадження, так і під час судового розгляду, зокрема застосування так званого психологічного впливу, що є предметом дослідження статті.

Дане питання неодноразово досліджувалося такими вченими, як: В. Г. Андросюк, О. М. Корнєв, М. І. Порубова, В. Г. Лукашевич, О. М. Столяренко, Л. Б. Філонова та ін. Була розкрита семантика терміну «психологічний вплив» та його відмінність від впливу загалом; розглянуто найпопулярніші методи психологічного впливу, їх класифікація. Попри наявність значного масиву інформації по обговорюваній темі ще досі залишається відкритим запитання, чи є правомірним застосування психологічного впливу суб'єктами кримінального процесу і якщо так, то у яких межах.

У пошуках відповіді на це запитання було проведено аналіз національних та міжнародних правових норм, результати якого дають можливість зробити наступні висновки.

Дійсно, законодавчо закріпленого визначення психологічного впливу немає. А тому скористаємося дефініцією, яку розробила В.О. Коновалова. Це комплекс прийомів, спрямованих на діагностику психічного стану особи свідка, обвинуваченого, підозрюваного й обрання найбільш ефективних прийомів виконання слідчої дії [1].

Варто зазначити, що особливо негативно психологічний вплив сприймався ще за часів існування Радянського Союзу. Вважалося, що це незаконні заходи, що суперечать праву та моралі [2]. Сьогоднішня правова доктрина уже не так негативно ставиться до згадуваного явища, однак на думку ряду науковців проблемним залишається саме його практичне застосування з огляду на норми моралі суспільства. З метою подолання цієї дилеми було розроблено критерії допустимості засобів і прийомів психологічного впливу на учасників кримінального провадження. Р.С. Белків запропонував наступні [3]:

- законність (уповноважена посадова особа повинна діяти лише у межах норм чинного законодавства);
- вибірковість впливу (застосовувати лише у разі необхідності);
- моральність (не порушувати засади морального устрою суспільства, не принижувати честь і гідність особи).

Щодо самих методів, то їх існує дуже багато. Це переконання, наслідування, маніпуляція, навіювання, зараження [4] тощо. Даний перелік не є вичерпним.

Повторимось, дефініція психологічного впливу як на національному, так і на міжнародному законодавчих рівнях не закріплена, як і перелік допустимих методів впливу психологічного характеру. З іншої сторони, це логічно, адже надмірна деталізація та розширення нормативно-правових актів зробить неможливим їх практичне застосування. Однак цілком реально виділити межі їх застосування, до яких ми відносимо:

1) положення Загальної декларації прав людини 1948 року, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання 1984 року, що закріплюють право кожного на повагу його честі та гідності, а також неможливість бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність поведженню чи покаранню [5];

2) ст. 63 КУ: «особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду» ;

3) ст. 373 ККУ, за якою примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність карається законом;

4) ч. 5 ст. 17 КПК: «поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком

суду, що набрав законної сили, має відповідати поводженню з невинуватою особою»;

5) ч. 3 ст. 18 КПК: «жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення»;

6) ч. 1 ст. 87 КПК: «недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини»;

7) п. 3 ст. 223 КПК: «слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені»;

8) ст. 297 ЦКУ, яка декламує, що гідність та честь особи є недоторканими, а їх захист можливий у судовому порядку.

Цей список можна доповнити правилами допиту осіб (зокрема особливості допиту малолітніх та неповнолітніх осіб; тривалість допиту; перехресний допит під час судового засідання), проведення окремих слідчих дій (освідування особи) та ін.

Також не можна не відмітити роботу Європейського суду з прав людини у цій сфері. Як приклад розглянемо справу «Ірландія проти Сполученого Королівства», під час розгляду якої ЄСЗПЛ визнав такими, що суперечать ст. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року 5 методів сенсорної депривації, які застосовувалися поліцейськими органами Великобританії під час допитів підозрюваних. Подальше ознайомлення з практикою ЄСЗПЛ, а також її підкріплення статистичними даними Національного антикорупційного порталу [6] наводить нас на іншу проблему – методи психологічного впливу, а саме ті, що порушують честь та гідність особи, майже завжди поєднуються з проявами фізичного насилля.

Підводячи підсумки зазначаємо наступне:

- методи психологічного впливу не є прямо забороненими чинним законодавством, але так чи інакше їх застосування не повинно порушувати основні права та свободи людини, честь та гідність тощо;

- неправомірне застосування методів психологічного впливу правоохоронними органами поєднується з насиллям;

- завдяки їх правильному застосуванню забезпечується отримання правдивої та достовірної інформації з боку допитуваної особи: допит перетворюється на конструктивний діалог, у ході якого уповноважена посадова особа допомагає суб'єкту допитування правильно

проаналізувати ситуацію, виділити найважливіші моменти, згадати усі деталі, розслабитися тощо.

### **Список використаних джерел:**

1. Коновалова В.Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / В.Е. Коновалова. – К. : РИО МВД УССР, 1973. – С. 102.
2. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М. : Наука, 1968. – Т. 1. – С. 420.
3. Криминалистика : учеб. Для вузов / под. ред. Р.С. Белкина. – М. : НОРМА, 2000. – С. 511.
4. Процюк О.М. Застосування методів психологічного впливу під час допиту неповнолітніх / О.М. Процюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2013. – Вип. 1. – С. 402-412. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs\\_2013\\_1\\_47.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvlduvs_2013_1_47.pdf).
5. Чернега І.Л. Допустимість доказів, отриманих з порушенням принципу поваги, честі і гідності особи / І.Л. Чернега // Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства : матеріали регіонального круглого столу, 19 квітня 2013 року / Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.». – Одеса : Юрид. літ., 2013. – С. 163-168.
6. Захаров Є. Скільки постраждалих від насильства в міліції? [Електронний ресурс] / Євген Захаров. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: [http://antikor.com.ua/articles/990-skiljki\\_postrahdalih\\_vid\\_nasiljstva\\_v\\_militsiji](http://antikor.com.ua/articles/990-skiljki_postrahdalih_vid_nasiljstva_v_militsiji).

**Бухонський С.О.**

*завідувач сектору,*

*Херсонський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр*

*Міністерства внутрішніх справ України*

*Науковий керівник: Калюга К.В.*

*кандидат юридичних наук, доцент,*

*Інститут права імені Володимира Сташиса*

*Класичного приватного університету*

## **ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАНОВИЩА СПЕЦІАЛІСТА ТА ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У процесі розгляду кримінальних проваджень іноді виникають питання, що потребують застосування спеціальних знань (надання письмових роз'яснень, фотографування, складання схем тощо), проте не потребують проведення експертизи. Саме тому до справи залучається не експерт, а спеціаліст. У зв'язку з цим питання розмежування